

rer gør det muligt at komme tæt på. I 1739 formulerer Damma (nu med det kristne navn Madlena) et brev til den danske dronning Sophie Magdalene. I brevet beder hun om bedre muligheder for at modtage kristen undervisning. Til sidst underskriver hun brevet med "Madlene af Popo fra Afrika". Sebro argumenterer overbevisende for, at brevet er formuleret af Damma/Madlena selv, og viser så videre med inddragelse af andre kilder, at tilhørsforholdet til Afrika havde betydning også for de slaver, der blev født i Afrika. Det er spændende.

Sebro argumenterer grundlæggende grundigt og sagligt, men man kan dog i denne del af bogen kritisere Sebro for, at hun lidt for hurtigt glider fra Dammas (og andre slavers) identifikation med et specifikt sted og senere et bestemt sprog til mere omfattende kategorier som identitet, kultur, nation og etnicitet – uden nærmere at angive, hvad de dækker over. Det er problematisk, da forestillingen om, at sprog, nation, kultur og identitet hænger snævert sammen, er en moderne opfattelse med rod i romantikken. Her bør man være forsigtig. Skal man blive ved kilderne, viser de blot, at nogle slaver, som Madlena ovenfor, foretager en identifikation med et sted i Afrika, men intet om karakteren eller dybden af identifikationen.

I kapitel to efter cirka 100 sider bliver der langsomt rettet op på en del af problemet, idet fokus flyttes fra identifikationer til deres betydning i praksis. Her vises det, hvordan forskellige afrikanske sprog har betydning for, hvordan netværk bliver dannet og holdt ved lige i Vestindien. Hun inddrager videre erstatnings-relationer som rejsefællesskabet på slaveskibet og bussal-"dåben", der introducerer den nyankomne til slavesamfundet og udstyrer denne med en "mor" eller "far" – og Sebro foreslår, at oprindelse og sprog er en faktor i dannelsen af disse relationer. Sidst handler kapitlet om slaveoprøret i 1733–1734 på Sankt Jan, hvor oprørerne i stigende grad blev betegnet som amina. Samlet behandler kapitlet således forskellige karakterer, som et

fællesskab om sprog og oprindelse kan antage. I kapitel tre behandler Sebro fællesskabet i den herrnhutiske menighed. Hermed understreges det, med Sebros betegnelser, at kreolske netværk eksisterede side om side med etniske. Inden for slavesamfundets ret solide rammer af tvang eksisterede således muligheder for både at varetage eksisterende tilhørsforhold og skabe nye. Slavesamfundet var: "et rum, hvor flere tilknytningsmuligheder eksisterede side om side, men i et samspil, hvor barriererne imellem dem var flydende, således at de enkelte dele påvirkede hinanden."

I Sebros fortløbende diskussion af brud og kontinuitet vender hun i kapitel fire endnu en gang øjnene mod Afrika og undersøger forskellige slavers forestilling om død, slægt og kosmologi. Her er det ikke overordnede kategorier som nation, der er prismet, men slavernes forhold til nære relationer i Afrika som forældre, familie og slægt – og det fungerer overbevisende. Til sidst vender Sebro tilbage til Damma/Madlena og viser, at hun tilpasset situationen bruger henholdsvis sit oprindelige navn eller sit nye kristne navn. Herfra slutter hun videre til den mellem eller både/og position, som titlen på afhandlinger også lyder. Sebros afhandling formår på trods af mislyde, at sige noget kvalificeret om de slaver, der opholdt sig i Vestindien mellem 1730 og 1770: Deres udtrykte tilhørsforhold, identifikationer, fællesskaber og netværk. Navngive slaver får en stemme, og det er en præstation.

Allan Sortkær

Helena Strömquist, *"Med coleurt omslag": färgade, dekorerade och tryckta pappersomslag på svensk bokmarknad 1787–1846* (Lund: Bokhistoriska skrifter 6, 2010). 410 s.

Bokbandens roll på den svenska bokmarknaden i äldre tid är ett område som fram till nu varit

nästintill utforskat. År 2010 kom emellertid två avhandlingar från Avdelningen för ABM (arkivvetenskap, biblioteks- och informationsvetenskap samt museologi) och bokhistoria i Lund som behandlar just detta: Helena Strömquists *Med coleurt omslag*, vars tidsmässiga fokus är 1787–1846, samt Kristina Lundblads *Om betydelsen av böckers utseende*, som tar upp perioden 1840–1914. Strömquists tidsavgränsningar motiveras med att 1787 var det år som Kungl. Maj:t formellt gav de svenska förläggarna rätt att sälja inbundna böcker (tidigare hade bokbindarna officiellt ensamrätt på detta), respektive att skråsystemet avskaffades 1846, vilket innebar fri etableringsrätt för hantverkare.

Det centrala syftet med avhandlingen är att undersöka den pappersbundna bokens betydelse på bokmarknaden. Åren kring sekelskiftet 1800 skedde drastiska estetiska, formmässiga och materiella förändringar i den svenska bokproduktionen. Det var först nu som det tryckta bokomslaget som är så självklart för oss i dag slog igenom på bokmarknaden. Detta skedde samtidigt som konsumenterna började köpa sina böcker färdigbundna från bokhandel och förläggare i stället för att som tidigare köpa böcker som lösa tryckark. Dessa lösa tryckark – så kallade "exemplar" – hade visserligen ofta pappersomslag, men deras syfte var endast att vara ett slags skyddande distributionsform, i väntan på att arken bands in till böcker hos bokbindaren. Nu började i stället förläggarna själva binda in sina förlagsartiklar, ofta i billiga, lättsålda pappersband. I avhandlingen kan även flera delsyften skönjas, däribland ambitioner att upprätta en operativ terminologi för tidsperiodens bokband i allmänhet liksom mer ingående tekniska och materiella kartläggningar över pappersomslagen i synnerhet.

Undersökningen inleds med en omfattande genomgång av teoretiska utgångspunkter. Författaren placerar sitt arbete inom den materiella bibliografins tradition, där boken som fysiskt ting görs till föremål för analys.

Inspiration har även hämtats från forskning om materiell kultur. Perspektivet förenas med socioekonomiska och textsociologiska förklaringsmodeller där boken förstås som en konsumtionsvara på en marknad. Avhandlingens andra och tredje kapitel är av materialbibliografisk karaktär och fokuserar på bokband, pappersband och papper som material. Här skildrar Strömquist bokbandens och pappersproduktionens tekniska utveckling och gör också en viktig insats genom att upprätta definitioner och typologier för att bringa ordning i den enligt henne spretande och bristfälliga terminologi som forskningsområdet hittills lidit av.

Därefter visar Strömquist vilken betydelse det färdigbundna pappersbandet fick på den svenska bokmarknaden. Här åskådliggör författaren övertygande hur dessa böcker, tillhandahållna direkt från förläggarna, tog allt större marknadsandelar i takt med att den läsande publiken växte och bokutbudet ökade med nya litterära genrer. Dessa bokband var lättare att producera och sälja för förläggarna, billiga att framställa och färdiga att läsas direkt som de var. Här skedde en växelverkan mellan producent och publik: den pappersbundna boken var även överkomlig för den växande skaran bokköpare.

De tryckta pappersomslagen möjliggjorde vidare en viktig arena för marknadsföring för förläggarna som nu fick mer makt över böckernas utformning och kunde förmedla information direkt på bokomslaget. Bokens innehåll och yta kunde således fogas samman till en från bokproducenternas sida medveten enhet. I det sjätte kapitlet visar Strömquist genom analyser av bokauktionskataloger hur den pappersbundna boken som kommersiell vara ökade under den studerade tidsperioden på bekostnad av böcker inbundna i skinn. Ett drastiskt materialskifte hade alltså ägt rum: det pappersomslagna bandet hade gått från att vara en distributionsform till att bli ett bokband i egen rätt. Avhandlingen avslutas med

en sammanfattande diskussion och ett appendix som består av en teknisk redogörelse för det pappersomslagna bandets tillverkning och uppbyggnad.

Den främsta styrkan med denna avhandling är att den fyller en viktig forskningslucka: bokbandets förändringar och dess viktiga funktion för den äldre svenska bokmarknadens utveckling. Dels speglar det materialskifte som analyseras bokmarknadens utveckling i stort, med nya läsargrupper och deras nya krav och konsumtionsvanor. Dels kan bokbandens utveckling också sägas ha haft en viktig medskapande roll i bokmarknadens tillväxt. Den pappersbundna bokens snabba tillväxt påverkade såväl konsumenternas attityd till boken som medium, som förläggarinstitutionens progression.

Strömquists kritik mot den i tidigare forskning så ofta förekommande – och missvisande – bild av att den moderna förläggaren föddes först på 1800-talet stämmer jag vidare in i till fullo. Hennes spännande resultat visar tydligt hur den specialiserade förläggaren finns redan under andra hälften av 1700-talet. Den pappersbundna boken blev ett viktigt led i vidareutvecklingen av denna specialisering och gav förläggarna en möjlighet att stärka sin ställning gentemot andra aktörer i bokbranschen.

Ansatsen att utarbeta operativa begrepp för analys av bokband och deras form och funktion är kunnig och angelägen. Särskilt lovvärt är att Strömquist i sina begreppsdefinitioner utgår från bokbandens marknadsfunktion, där bland annat beställaren av den vara som bokbanden utgjorde beaktas. Stundtals blir dock denna långa framställning snårig och svår att följa. Omtagningarna är därtill många och det är ofta svårt att förstå skillnaden mellan det Strömquist benämner "termer", "definitioner", "klassifikationer" och "typologi". En rejäl rensning av onödiga upprepningar, tydligare rubriker och kanske någon typ av samlad ordlista över de definitioner författaren

upprättar löpande genom avhandlingen hade underlättat för läsaren. Generellt sett lider hela avhandlingen av alltför många besvärande upprepningar. Slutsatserna – som i sig visserligen är övertygande – upprepas gång på gång, i likhet med partier av mer deskriptiv karaktär. Framställningen hade vunnit på mer stringens, liksom tydligare övergångar mellan de kapitel som behandlar bokbandens och pappersomslagens materiella egenskaper och de kapitel som tar upp deras funktion som konsumtionsvaror på bokmarknaden.

Det förvånar också att hänvisningar till Kristina Lundblads avhandling – författad vid samma universitetsinstitution, inriktad på ett mycket närliggande forskningsområde och tidsmässigt förlagd nästintill exakt efter Strömquists undersökning – totalt saknas. Som läsare blir man nyfiken på att få veta hur Strömquist ställer sig till Lundblads resultat, och det är naturligtvis relevant att få en kommentar kring hur den fortsatta utvecklingen för bokbandens roll som konsumtionsvaror på bokmarknaden såg ut. Med detta sagt kan det dock konstateras att avhandlingen på det stora hela är övertygande, mycket tack vare Strömquists ypperliga kännedom av det empiriska materialet, som imponerar och inger förtroende. Avhandlingen är på många sätt ett pionjärbete som förhoppningsvis kommer att betraktas som ett referensverk i den framtida bokhistoriska forskningen.

Anna-Maria Rimm

Janne Tunturi, *Romanssien ja runouden aikakausi: Thomas Warton keskiaikaa määrittlemässä 1750–1790*, Annales universitatis turkuensis. Ser. C. Tom 305 (Turku: Turun Yliopisto, 2010). 355 s.

Visst är det högst givande att forska i medeltidsintresset i en allt annat än medeltida epok,